

Opgave 3 Ramadan in de post-seculiere samenleving

Op 15 maart 2008 hield de filosoof Jürgen Habermas in Nederland een lezing over de post-seculiere samenleving. Aan zijn stem wordt in het maatschappelijk debat over de rol van religie in onze samenleving groot gezag toegekend. Afgelopen jaren heeft deze Duitse filosoof veel opzien gebaard met zijn pleidooi voor het meer serieus nemen van godsdienstig geïnspireerde opvattingen in de post-seculiere samenleving. Zijn kijk op de rol en betekenis van religie lokte over de hele wereld maatschappelijk commentaar uit. Naar aanleiding van Habermas' lezing aan de Tilburgse universiteit verscheen in het Nederlands Dagblad een artikel onder de titel 'Verlichtingsdenker vindt godsdienst onmisbaar'. De volgende tekst komt uit dit artikel.

tekst 11

In zijn lezing riep Habermas de vraag op, hoe om te gaan met de toenemende rol van godsdiensten in de samenleving. Volgens hem zijn er in het huidige debat twee uitersten die elkaar wederzijds van extremisme beschuldigen. De ene groep beticht de andere van 'Verlichtingsvijandig multiculturalisme', dat kritiekloos minderheden in de politieke cultuur uitnodigt.

De andere groep beschuldigt de eerste van 'Verlichtingsfundamentalisme' en verwijt deze dat ze godsdienst helemaal naar het privé terrein wil verbannen. Deze 'Verlichtingsfundamentalisten' vinden religie cognitief en historisch gezien achterhaald en menen dat die [religie] zich daarom uit de politiek moet terugtrekken.

bron: 'Verlichtingsdenker vindt godsdienst onmisbaar', Marc Janssens, Nederlands Dagblad, 21 maart 2008

De door Habermas aangehaalde groepen zijn te beschouwen als karikaturen van verschillende vormen van secularisme die in Europa bestaan.

- 4p **12** Leg voor elk van de twee geschetste karikaturen uit welke vorm van secularisme past bij welke karikatuur. Maak tevens in je antwoord duidelijk wat het verschil is tussen secularisering en secularisme.

In tekst 11 lijkt het onderscheid tussen een publieke sfeer en een privé-sfeer als onproblematisch te worden verondersteld. De filosoof Foucault beredeneerde dat dit onderscheid op zichzelf kan worden gezien als het resultaat van moderne machtsuitoefening.

- 4p **13** Op welke wijze kan het onderscheid tussen de publieke en de privé-sfeer volgens Foucault worden gezien als het resultaat van moderne machtsuitoefening? Geef daarbij aan tot welke moeilijkheden deze scheiding van publieke sfeer en privé-sfeer kan leiden en beargumenteer bovendien welke houding Foucault hier tegenover zou bepleiten.

Opvallend is dat Habermas veel minder negatief over de rol van godsdiensten in de samenleving oordeelt dan velen van een verlichtingsfilosoof hadden verwacht.

“Vooral met betrekking tot het kwetsbare terrein van het sociale samenleven beschikken religieuze tradities over de kracht om morele intuïties op overtuigende wijze tot uitdrukking te brengen”, zo zegt Habermas. De geëigende rollen in de discussie tussen het hedendaagse secularisme en het religieus traditionalisme mogen wat hem betreft gerust omgedraaid worden. Neutraliteit van de staatsmacht mag in ieder geval niet verwisseld worden met uitsluiting van religieuze uitingen uit de politiek.

Wel stelt hij een voorwaarde aan de inbreng van religieuze taal in de politieke meningsvorming, een voorwaarde die hij concretiseert in verschillende eisen.

- 4p **14** Ben jij het eens met Habermas dat er een voorwaarde moet worden gesteld aan de inbreng van religieuze taal in de politieke meningsvorming?
Beargumenteer je antwoord aan de hand van drie concrete eisen die Habermas stelt aan de plaats van religie in de openbaarheid.

Met zijn pleidooi voor het meer serieus nemen van godsdienstig geïnspireerde opvattingen in onze post-seculiere samenleving zou Habermas op bijval van de filosoof en islamitisch theoloog Tariq Ramadan mogen rekenen.

Ramadan – volgens ‘Time Magazine’ een van de honderd meest invloedrijke mensen in 2004 – was tot augustus 2009 hoogleraar aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam waar hij onderzoek deed naar ‘Burgerschap en identiteit’.

Hij pleit voor een nieuw groot verhaal, ‘de nieuwe wij’ zoals hij het noemt.

In het onafhankelijk vakblad voor het onderwijs ‘Didaktief’ verscheen in april 2008 een interview met Ramadan onder de titel ‘De nieuwe wij. Eenheid in verscheidenheid.’ In dit interview stelt Ramadan dat normen en regels in de maatschappij duidelijk moeten zijn en door iedereen moeten worden gerespecteerd, en dat normen en waarden strikt onderscheiden moeten worden. Tekst 12 en 13 komen uit dit interview.

tekst 12

Niemand kan bepaalde waarden opleggen. Het is beter het bij wetten te houden: dit is wat we acceptabel vinden. Je kunt de gewetens van mensen niet controleren, stellen dat ze hetzelfde moeten denken als jij. De waarde dat diversiteit goed is, moet gedeeld worden, maar we hoeven het niet over alles eens te zijn. [...]

Juist dat je het niet eens bent over waarden, is kenmerkend voor ‘de nieuwe wij’: dat ís verschillende waarden en meningen. Wie gezamenlijke waarden wil vastleggen, begint met goede intenties, maar eindigt met dogma’s.

bron: ‘De nieuwe wij. Eenheid in verscheidenheid’, interview door Monique Marreveld, ‘Didaktief’, nummer 4, april 2008

In de 17e eeuw betoogde ook Locke al, net als Ramadan nu, dat burgers dezelfde rechten en plichten moeten hebben voor de wet. Tevens stelde Locke vast welke bevoegdheid en plicht zouden moeten toekomen aan de burgerlijke overheid.

- 2p **15** Beargumenteer dat Locke het eens zou kunnen zijn geweest met Ramadan dat niemand aan anderen waarden op kan leggen.

Maar het is de vraag of wetten en regels, rechten en plichten, genoeg zijn om een maatschappij te laten functioneren. Volgens Ramadan heeft burgerschap behalve een juridische ook een sociaal-psychologische dimensie.

tekst 13

Het juridische raamwerk biedt ruimte aan diversiteit, maar om die rijkdom op waarde te schatten heeft een burger het gevoel nodig er bij te horen, 'a sense of belonging'. Maar dat gevoel is – net als de liefde – afhankelijk van tweerichtingsverkeer. [...]

De vraag: wat ben je, een moslim of een Nederlander, is absurd. Je bent nooit maar één ding, ieder mens heeft verschillende identiteiten, het hangt af van de omstandigheden welke belangrijker is. Als ik moet stemmen, ben ik Nederlands en maak ik me druk om de samenleving. Maar als ik sterf, is mijn paspoort geen antwoord. Niets, maar dan ook niets belet me in Holland om te bidden, te vasten, om te doen wat ik moet doen als moslim. Ik ben hier volledig vrij. Wie de islam niet praktiseert, moet het systeem niet de schuld geven. De Nederlandse wet vormt geen enkel excuus om geen goede moslim te zijn.

bron: 'De nieuwe wij. Eenheid in verscheidenheid', interview door Monique Marreveld, 'Didaktief', nummer 4, april 2008

De Canadese filosoof Charles Taylor heeft in de 20e eeuw het secularistische model van de overlappende consensus ontworpen. Daarmee wilde hij behalve gehoorzaamheid aan de wetten en regels van de legitieme autoriteit ook respect voor diversiteit van overtuigingen en onderlinge tolerantie tot stand brengen.

- 5p **16** Beargumenteer in hoeverre het pleidooi van Ramadan past binnen het model van overlappende consensus dat Taylor gebruikt.

Maak bovendien duidelijk waarin dit model van overlappende consensus verschilt van de andere twee vormen van secularisme die Taylor onderscheidt.

De van oorsprong Egyptische Tariq Ramadan is het kennelijk niet eens met de visie op het Westen van de 20e eeuwse Egyptische theoloog Sayyid Qutb. Ramadan stelt immers dat de Nederlandse wet geen excuus is om geen goed moslim te zijn. In de ogen van Qutb is het Westen echter één groot bordeel, doortrokken van dierlijke lusten, hebzucht en egoïsme en waarin het menselijk denken er de status van God heeft gekregen. Qutb riep daarom op tot een gewelddadige revolutie.

Daarbij legitimeerde hij religieus geweld tegen de staat uit naam van de individuele gewetensvrijheid.

3p **17** Beargumenteer waarom de individuele gewetensvrijheid volgens Qutb een gewelddadige revolutie rechtvaardigt.

Geef tevens aan in welk opzicht dit in gaat tegen zowel het standpunt van Ramadan in tekst 13 als de opvatting van legitieme autoriteit in het secularismemodel van Taylor.